

PRINCESES I GUERRERS. ¿QUÈ EN FEM DELS ESTEREOTIPS?

Farners Valverde i Solé
Mestra d'Educació Infantil
farners95@gmail.com

RESUM

«El rosa per a la nena i el blau per al nen!». «Que bonica i dolça que ets!». «Mira que bé que juga a futbol el meu nen»... Els estereotips de gènere encara són molt presents en la nostra societat. Però, d'on reben aquests referents els infants?

Els contes són una eina metodològica molt present en totes les escoles i en la vida dels infants. Aquesta recerca té l'objectiu principal d'identificar els estereotips de gènere que podem trobar als àlbums il·lustrats proposats pel Centre de Recursos Pedagògics (CRP), a partir de l'anàlisi de l'àlbum il·lustrat *¿On és la lluna?*

En aquest article es fa una reflexió de la important tasca del docent en l'elecció dels llibres per treballar amb els infants. També es vol conscienciar la societat sobre la presència d'aquests estereotips i sobre els missatges que transmetem inconscientment als infants.

PARAULES CLAU

Literatura infantil; estereotips de gènere; àlbums il·lustrats; contes; coeducació

ABSTRACT

“Pink for girls and blue for boys!” “Aren’t you sweet and pretty?” “Look how well my boy plays football” Gender stereotypes are still very present in our society, but where do children get these role models from?

Tales and stories are commonly used in all schools and are generally often present during the life of a child. The main objective of the present article is to identify gender stereotypes in the illustrated books proposed by “Centre de Recursos Pedagògics” (Centre for Pedagogical Resources) and specifically in the book “*On és la lluna?*” (*Where is the moon?*).

The present article reflects on the important decisions facing teachers when they choose books for the children they work with. It also seeks to raise awareness in society about the presence of these stereotypes and the messages that we unconsciously transmit to children.

KEYWORDS

Literature; illustrated books; stereotypes; childhood education; story; coeducation.

1. Introducció

Aquesta recerca neix d'una motivació personal per resoldre problemes de desigualtat social des de l'escola. A partir d'una bona pràctica docent, l'alumnat pot ser un agent de transformació que modifiqui les relacions de poder, d'abús i de limitacions estereotipades pel gènere.

El meu objectiu és conscienciar els docents de la situació de desigualtat de gènere actual, acceptar-la i fer actuacions per canviar-la. Pensar quina informació donem a l'alumnat i amb quin propòsit ho fem. Cal que els infants esdevinguin unes persones crítiques amb la realitat social i personal i que tinguin respecte pels drets humans.

Així doncs, què estem transmetent als infants per tenir la societat que tenim? I de quina manera? D'on reben els infants els seus referents? Quins valors tenen aquests? Com podem canviar la situació com a docents?

Vivim en una societat complexa i canviant, plena d'estímuls, de publicitat falsa, de campanyes de moda amb cossos perfectes i referents futbolístics masculins. Els infants reben tots aquests estereotips de gènere mitjançant la televisió, les tauletes, els mòbils..., però també a través dels familiars, docents i grup d'iguals.

L'educació de caràcter és un procés de transmissió de valors als infants. El seu objectiu és educar els nens i les nenes com a éssers desperts, afectius, morals i honestos que usin les seves millors capacitats. Un dels millors mètodes de l'educació de caràcter és el conte, en particular, els àlbums il·lustrats. A partir d'aquests és més efectiva la transmissió de valors, com la tolerància, la generositat i la cooperació als infants, ja que el que no entenen amb el text ho entenen amb la imatge (Turan Ulutas, 2016).

Tot i així, els contes i àlbums il·lustrats, com molt del material que tenim a les escoles, no són exempts d'aquests estereotips de gènere. És evident que els contes clàssics n'estan plens; de fet s'han fet molts estudis que ho demostren. Per aquest motiu, he volgut analitzar un àlbum il·lustrat modern, per tal d'investigar la situació actual respecte a la literatura infantil.

2. Els estereotips de gènere i els àlbums il·lustrats

Els estereotips tenen molta relació amb el perjudici i la discriminació, però és important saber-los diferenciar. Un perjudici és un conjunt de creences de «caràcter negatiu» amb relació a un grup social que estan formades d'estereotips. I la discriminació, segons León Rubio, és la conducta de falta d'igualtat en el tractament d'un grup social que ja té un cert perjudici (González, 1999).

Els estereotips de gènere són característiques psicològiques o trets de la conducta que es creu que són més o menys freqüents en els homes que en les dones. Alguns d'aquests estereotips que fan referència als homes són la dominància, l'emprenedoria, la independència, la confiança en un mateix... I els de la dona són la dependència, la maternitat, la tendresa, la sensibilitat, la fragilitat... (Viladot, 1993).

Així doncs, no només parlem de blau i rosa, de guerrers i princeses, de capes i vestits, sinó que hi ha molt més quan parlem d'estereotips de gènere. Aquests són presents en la vida de l'infant abans de néixer, i quan arriben a l'escola ja tenen estereotips adquirits per part de la seva família i entorn. La família, igual que l'escola i el grup d'iguals, són agents de socialització diferenciada.

Pel que fa a l'escola, hi ha molts materials on podem trobar estereotips de gènere, un dels quals són els contes i àlbums il·lustrats. L'àlbum il·lustrat és un molt bon recurs per treballar amb infants, especialment d'entre 0 i 6 anys, ja que els dona la possibilitat d'entendre la història sense la descodificació del text. També ajuda els infants a introduir nous conceptes i vocabulari del món mitjançant les imatges.

Emma Bosch defineix l'àlbum com un art visual d'imatges seqüencials fixes i impreses sostingudes en l'estructura de llibre: la seva unitat és la pàgina; la il·lustració és primordial i el text pot ser subjacent. La il·lustració és més important que el text i imprescindible per entendre la història (Badia; Lladó, 2014). Per aquest motiu en l'anàlisi de l'àlbum he posat molta atenció a les imatges i els seus detalls.

Com ho viuen els infants?

L'infant ja experimenta, des d'abans de néixer, les diferències de classe social i de gènere, que en la mesura del seu desenvolupament psicosocial es van fent cada vegada més evidents.

Els infants poden entendre el missatge diferent depenent del seu nivell maduratiu. La comprensió dels contes és un procés cognitiu complex emmarcat en un context sociocultural. El fet de comprendre i recordar un conte es produeix sempre dins d'un context humà que està organitzat culturalment.

L'infant que escolta els contes s'identifica fàcilment amb l'heroi; a través d'aquest procés d'identificació, l'alumnat pot imaginar-se que pateix els mateixos sentiments que el personatge de la història. Això ho pot fer gràcies a les *neurones mirall*.

Rizzolatti, Fadiga i Gallese (1996) afirmen que les *neurones mirall* possibiliten entendre les intencions de les altres persones, posar-se al lloc de l'altre i llegir els seus pensaments, sentiments i desitjos. Per tant, els contes afavoreixen la proximitat emocional amb el protagonista, el qual proporciona l'accés a les creences, als pensaments i a la predicció de les accions i sentiments.

Orientacions per fer a les escoles

A l'hora d'escollir un conte per llegir als infants, els docents han d'haver analitzat en profunditat alguns dels elements que apareixen als llibres. Sovint escollim un conte per treballar un tema a l'aula i per transmetre gust per la lectura, en funció dels interessos dels infants o pel seu moment evolutiu. Però no podem oblidar els missatges que transmet l'àlbum il·lustrat que volem treballar. Quan els docents trien un conte per explicar als infants, és molt important ser crítics i reflexionar sobre els valors, estereotips o desigualtats que transmet als infants (Gnjatovic, 2015).

A través dels missatges que proporcionen els contes, els infants aprenen sobre la cultura i la societat en què viuen. Ahn i Filipenko, en l'obra *Narrative, imaginary play, art and self: Intersecting Worlds* (2006), afirmen que explicar contes als infants afecta la seva manera de veure els altres i com ells perceben el món i el lloc que ocupen dins d'aquest (Gnjatovic, 2015).

Els docents, de manera inconscient, estem transmetent constantment estereotips de gènere als infants. De fet, s'ha demostrat que la persistència d'aquests estereotips es dona perquè les conviccions estereotipades d'una persona tendeixen a desencadenar una sèrie de comportaments d'acord amb aquestes creences (Viladot, 1993). És el que també s'anomena efecte *Pigmalió*.

Els estereotips són molt resistents al canvi i costen d'eliminar. És molt important la reflexió conjunta a l'aula després de la lectura d'un conte, ja que cal ensenyar els infants a qüestionar el que veuen i senten, per tal que esdevinguin unes persones crítiques i responsables.

3. Anàlisi d'un àlbum il·lustrat

A partir de tota aquesta informació, vaig decidir analitzar l'àlbum il·lustrat *¿On és la lluna?*, de Jordi Amenós com a escriptor i Albert Arrayás com a il·lustrador, que és dins la maleta viatgera que proposa el Centre de Recursos Pedagògics a les escoles. Aquesta maleta està formada per 33 àlbums il·lustrats dirigits a educació infantil i primària.

Els objectius de recerca que em vaig plantejar són: detectar els estereotips de gènere que hi ha a l'àlbum il·lustrat *¿On és la lluna?* i elaborar una pauta d'anàlisi del comportament dels personatges d'un àlbum il·lustrat.

Àlbum il·lustrat *¿On és la lluna?*

¿On és la lluna? és un àlbum il·lustrat que es va publicar l'any 2016; per tant, és relativament modern. Aquest fet m'interessava perquè volia analitzar-ne un d'actual. No volia parlar dels contes clàssics, sinó dels que comprem a les escoles i que escollim ara els docents per explicar al nostre alumnat. Un altre dels motius de l'elecció d'aquest

àlbum il·lustrat és la presència tant de personatges femenins com de masculins. D'aquesta manera he pogut observar i comparar millor els rols que desenvolupen cadascun d'ells dins la història.

L'argument és el següent:

El protagonista és un nen molt curiós que sovint mira per la finestra. Un dia va veure que la lluna era molt grossa i brillant. Però l'endemà la va veure més petita, fins que el dia següent ja no la va veure. Sorprès va començar a preguntar als seus amics com és que ja no hi havia la lluna. Cada un d'ells va donar una versió diferent del que podria haver passat. Fins que al final tots ho pregunten al mestre i aquest els dona una explicació.

El llibre tracta temes relacionats amb les ciències naturals i l'astronomia per explicar les fases de la lluna. Aquests temes científics han estat tradicionalment més relacionats amb els homes que amb les dones, ja que fins al segle xx molt poques podien estudiar. Tot i que actualment la situació està canviant, encara hi ha molts obstacles i estereotips per assolir la igualtat de gèneres en aquest camp.

El fet que el protagonista d'aquesta història sigui un nen i no una nena reforça que es mantingui aquest estereotip. El nen és qui guia la història i qui té la curiositat per saber més sobre el món que l'envolta.

Pauta d'anàlisi

Per crear la pauta d'anàlisi, vaig tenir de referència Maria Àngels Viladot i Presas amb el llibre *Estereotips socials de la dona*, ja que hi du a terme un estudi sobre la relació dels estereotips i els rols sexuals. També m'hi ha ajudat el llibre *Educar en el feminisme* d'Iria Marañón, on parla dels estereotips de gènere i anomena uns aspectes associats a les nenes i d'altres als nens.

S'hi analitza principalment els personatges perquè, com he dit anteriorment, són amb qui s'identifiquen els infants. Té vuit punts principals: el nom dels personatges, la descripció de qui són, el físic, la personalitat, les habilitats, les situacions que podem destacar, la relació que tenen entre si i altres aspectes a comentar.

Els personatges que apareixen a la història són el Pau (protagonista masculí), el Luke (gos del protagonista), l'Onoff (un robot del protagonis-

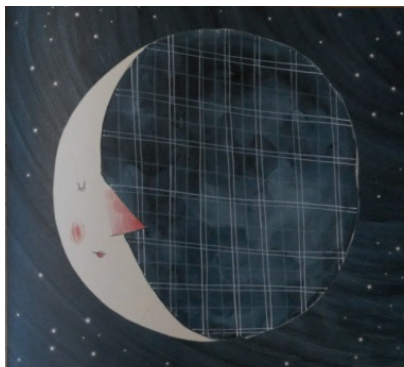
ta), la Júlia (personatge femení), els companys de classe, el Sardines (un gat que viu al jardí d'en Pau) i el mestre.

Pel que fa a l'aspecte físic, destaca com va vestida la Júlia, l'únic personatge femení de la història. Ella va combinant els colors verd, vermell i blanc, mentre que el noi no en combina cap, sinó que porta groc, blau i verd. El conte ens dona a entendre que per al noi no té importància la manera de vestir-se i els seus colors; en canvi, per a la noia sí, perquè és més presumida. Per tant, es compleix l'estereotip que les dones donen més importància a la seva aparença que no pas els homes.

També a cada pàgina l'autor destaca amb negreta les paraules que considera importants. A la pàgina on apareix el gos hi destaca *Luke i gelat de vainilla*; en la que hi ha el robot, *Onoff i bombetes*; a la de l'amiga, *Júlia i presumida*; a la dels amics, *companys de classe i pilota de futbol*; a la del gat, *Sardines i embrutat*, i a la del professor, *Mestre, Lluna, Sol, Terra i univers*. Tal com es pot veure, l'autor vol donar èmfasi en la persona, posant en negreta el nom amb qui parla i alguna característica d'aquest.

Alguna de les situacions a destacar és que el Pau és qui es planteja la pregunta que mou tota la història i pren la iniciativa per respondre-la. Cadascun dels seus amics pensa, des del seu punt de vista, què pot haver passat amb la lluna. Sembla que el raonament que dona cadascú és fruit dels seus gustos o la seva personalitat. Per exemple, l'Onoff (la joguina en forma de robot) dona una explicació esmentant l'electricitat. En el cas de la Júlia, és perquè la lluna és molt presumida.

Pel que fa a la relació que tenen entre ells, el Pau és amic de tots els personatges que apareixen a la història. No s'especifica si els seus amics són amics entre ells, però sí que al llarg de la història mitjançant les il·lustracions veiem que estan junts.

Finalment, cal destacar un dels companys de classe, que l'illustrador dibuixa amb dues cues i una diadema de color vermell i va combinat amb els colors vermell i blanc. També quan tanca els ulls li dibuixa unes pestanyes que acostumen a fer-se a personatges femenins. Tot i així, no queda clar, ja que l'escriptor fa referència a ells com «els nens de la seva classe».

Estereotips de gènere

Els estereotips de gènere que podem trobar als àlbums il·lustrats associats als nens o les nenes són els següents:

	NENS	NENES
COLOR	Fosc (blau i marró)	Clars (rosa, lila, morat...)
GUSTOS	Pirates, superherois i futbolistes	Princeses, ballarines i fades.
ELEMENTS	Cotxes, camions, avions...	Cuineta, escombres i nines.
PRACTIQUEN	Monopatí, bicicleta, patins de color blau	Bicicleta i patins de color rosa
ROBA	Botes, pantalons i jersei	Talons, faldilla, vestit...
ASPECTE	Cabell curt	Cabell llarg i maquillatge
TEMES	Mecànica, arreglar alguna cosa trencada...	Cuidar, recollir, netejar i cuinar

Els que he pogut trobar en l'àlbum il·lustrat ¿On és la lluna? són els següents:

- El *color* que porta cada personatge segons el gènere. Trobem que la Júlia porta el color vermell i el Pau la samarreta blava. Però només destaca això, ja que els altres companys també porten el color vermell.
- Els *gustos*: què els agrada fer o què voldrien ser de grans. Es dona a entendre que els nens voldrien ser futbolistes o científics, mentre que les nenes tindrien cura del gat.

- Els *elements* que els acompanya durant la història, tant permanents com esporàdics. Els personatges masculins porten cotxes, camions o avions; en canvi, el femení amb el gat els braços i les mans a les galtes.
- Els *temes* o accions que realitzen els personatges. Els masculins, a resoldre dubtes, curiositats, mentre que el femení, la cura del gat.
- L'*aparença física* és diferent segons el gènere, com per exemple la roba o els cabells. La Júlia porta un vestit, mentre que el Pau du jersei i pantalons. Ella també mostra més atenció a l'aparença física.
- Les *emocions* i els sentiments estan més presents en els personatges femenins que en els masculins: elles semblen més sensibles i properes. Es pot interpretar quan la Júlia surt més d'un cop amb les mans a les galtes.
- La *rellevància* que té el personatge femení a la història és inferior a la que té el masculí. El femení no és un personatge important ni decisiu.
- La *passivitat* i la dominància de cada sexe. Els personatge femení és més passiu i menys dominant que els masculins.
- La font de *coneixements*, intel·ligència i saviesa, la té principalment el personatge masculí. Cal destacar que al final de la història, per resoldre el dubte, van al mestre (personatge masculí), tot i que la meitat dels docents que treballen a les escoles són dones.

4. Conclusions

Els objectius de recerca s'han assolit, ja que es pot afirmar que en l'àlbum il·lustrat *¿On és la lluna?*, com en molts altres àlbums actuals, hi ha estereotips de gènere, com per exemple la rellevància del personatge, l'aparença física, la intel·ligència i saviesa, la sensibilitat i la cura.

La creació de la pauta d'anàlisi m'ha servit per fer-me qüestions i observar detalls que altrament m'haurien passat desapercebuts. És un punt de partida per preguntar-nos si volem portar aquest àlbum il·lustrat a l'aula i descobrir els estereotips i missatges més ocults que amaga el llibre.

¿On és la lluna? tracta un tema interessant per a les escoles com és les fases de la lluna. És un llibre ideal per resoldre els dubtes que poden tenir els infants en aquestes edats i fer-nos plantejar noves preguntes i curiositats.

Com a docent penso que l'escola té un paper molt important i que pot ajudar al canvi de mentalitat de la societat. L'escola és un dels contextos on els infants reben més informació i on passen la major part del temps.

Els estereotips de gènere tenen la seva arrel en els processos de socialització que tenen els infants. Això vol dir que no només les persones que tenen un tracte directe amb ells els influeixen, sinó que és tota la societat la portadora d'estereotips, i ha de ser aquesta la que comenci el canvi. És per aquest motiu que es tracta d'un tema de gran importància per a tota la societat.

Després d'aquesta recerca he canviat la manera de veure els contes, ja que abans els percebia com una molt bona eina educativa que aportava sempre coses positives. Tanmateix, m'adono que, si no es fa un treball amb els infants, pot continuar amb la persistència dels estereotips de gènere, que perjudiquen tant les dones com els homes.

Bibliografia

- BADIA, M.; LLADÓ, C. (2014). «Els àlbums i els llibres il·lustrats: una descoberta, diverses veus». *Gust per la lectura*. Recuperat de <http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0061/8a244715-1333-4a23-adcc-735622e229f8/albums_illustrat.pdf>.
- GNJATOVIC, D. (2015). «Stories in different domains of child development». *Child care facility*. 84-96. doi:10.17810/2015.07.
- GONZÁLEZ, B. (1999). «Los estereotipos como factor de socialización en el genero». *Comunicar*, 12, 79-88. Recuperat de <<http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=15801212>>.
- MARAÑÓN, I. (2018). *Educar en el feminismo* (1a ed.). Barcelona: Plataforma Editorial.
- TURAN, F.; ULUTAS, I. (2016). «Using Storybooks as a Character Education Tools». *Journal of Education and Practice*, 7(15), 169-176. Recuperat de <<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1103139.pdf>>.
- VILADOT, M. À. (1993). *Estereotips socials de la dona* (1a ed.). Barcelona: Institut Català de la Dona.